

امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ و مفاهیم اخلاقی

(۵)

اخلاق مسئولان نظام اسلامی

علی اکبر ذاکری

ذاکری، علی اکبر

اخلاق مسئولان نظام اسلامی / نویسنده علی اکبر ذاکری. — تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۴، ۱۱۶ ص. (امام خمینی علیه السلام و مفاهیم اخلاقی، ۵)
ISBN: 964 - 335 - 732 - 5

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۱۱۳ - ۱۱۶؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. کارگزاران حکومتی. — اخلاق حرفه‌ای. الف. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س). مؤسسه

چاپ و نشر عروج. ب. عنوان.

۲۹۷/۶۵۸

۳ الف ۲۵۴ / ۹ / ۲۲ BP

م ۸۴ - ۲۹۱۹

کتابخانه ملی ایران

کد / م ۱۹۲۹

مؤسسه چاپ و نشر عروج

□ اخلاق مسئولان نظام اسلامی

○ نویسنده: علی اکبر ذاکری

○ طرح و نظارت: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، دفتر قم

○ ناشر: مؤسسه چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س))

○ چاپ اول: ۱۳۸۴

○ شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

○ قیمت: ۷۰۰ تومان

} خیابان انقلاب بین فروردین و فخر رازی، فروشگاه مرکزی تلفن: ۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۴۰۰۹۱۵

} خیابان انقلاب تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱ تلفن: ۶۷۰۱۲۹۷

} خیابان انقلاب خیابان ۱۲ فروردین خیابان شهدای ژاندارمری، فروشگاه شماره ۲

} حرم مطهر حضرت امام خمینی(س) ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳ تلفن: ۵۲۰۳۸۰۱

} کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: info@imani-khomeini.org

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۳	 پیشگفتار
۱۵	 اخلاق
۱۷	 مسئولان نظام اسلامی
۲۳	 اصول بنیادی اخلاق مسئولان
۲۳	 ۱. ایمان
۲۶	 ۲. تقوا
۲۸	 ۳. تزکیه و تهذیب نفس
۳۰	 ضررهای عدم تهذیب نفس
۳۰	 الف. ایجاد مشکل برای مردم
۳۱	 ب. ایجاد اختلاف
۳۱	 ج. طغیان و سرکشی

- د. هلاکت در دنیا و آخرت ۳۱
۴. امانتداری ۳۲
۵. عدل گرایی ۳۴

سلوک فردی و اجتماعی مسئولان

۱. اخلاص ۴۰
۲. اعتراف به اشتباه ۴۳
۳. اعتماد به نفس ۴۶
۴. انتقاد پذیری ۴۸
- الف. منطقی باشد ۵۰
- ب. با آرامش باشد ۵۱
- ج. همراه مصلحت و بدون تضعیف باشد ۵۲
- د. انتقاد نه انتقام جویی ۵۳
۵. انضباط در مصرف بیت المال ۵۴
۶. تواضع ۵۷
۷. خدمتگزاری ۵۹
۸. ساده زیستی ۶۱
۹. صبر و استقامت ۶۵
۱۰. عفو و احسان ۶۹
- الف. رأفت و رحمت ۷۱
- ب. رفق و مدارا ۷۲
- ج. صفح و گذشت ۷۴
۱۱. قانون گرایی ۷۵

۷۷	الف. تشویق
۷۸	ب. اصلاح
۷۹	۱۲. مشورت
۸۳	۱۳. نظم
۸۷	آسیب‌های اخلاقی مسئولان
۸۸	۱. اختلاف
۹۰	۲. چاپلوسی
۹۴	۳. حرص
۹۶	۴. دشمنی
۹۸	۵. زورگویی
۱۰۲	۶. فساد
۱۰۳	الف. مراقبت
۱۰۴	ب. اصلاح
۱۰۴	ج. پاکسازی
۱۰۵	۷. قدرت‌طلبی
۱۰۹	۸. کم‌کاری
۱۱۳	کتابنامه

مقدمه

حجاب‌های چندی، نسل جوان را از شناخت اندیشه‌های جامع و منظومه فکری و گستره شخصیت امام خمینی باز می‌دارد. یکی از این پرده‌ها، حجاب معاصرت یا هم روزگاری است. این نکته موجب شده است تا دقیقاً گستره و نفوذ اندیشه و آرای امام آن گونه که باید، شناخته نشود. غلبه بر این مانع غالباً تنها از طریق گذر ایام حاصل می‌گردد.

دومین حجاب نقش قدرتمند سیاسی امام است. چهره مسلط امام در عرصه سیاست چند دهه اخیر کشورمان، هرچند برکت زا و ارجمند بوده، اما مانع از آشکار شدن دیگر ابعاد ایشان گشته است. در نتیجه بُعد سیاسی ایشان بر دیگر ابعاد و بویژه بُعد اخلاقی و عرفانی ایشان غلبه داشته و کسانی که ایشان را می‌شناسند بیشتر از رهگذر سیاست است.

سومین حجاب، پیشینه علمی ایشان و واژگان خاصی است که برای بیان اندیشه‌های خود برمی‌گزینند. ایشان به دلیل بهره‌مندی گسترده از دانش‌های مختلف اسلامی چون فقه، اصول، تفسیر، کلام، عرفان

و فلسفه‌دارای واژگانی گسترده بودند. نگاهی به آثاری چون شرح چهل حدیث یا شرح حدیث جنود عقل و جهل این نکته را آشکارتر می‌سازد. این گستره واژگانی گرچه بیانگر عمق اندیشه‌های امام است، اما فهم آرای ایشان را برای کسانی که از چنین زمینه‌ای برخوردار نیستند، دشوار می‌نماید.

مجموعه "امام خمینی علیه السلام و مفاهیم اخلاقی" کوششی است برای فرارفتن از پاره‌ای از این حجاب‌ها و آشنا ساختن نسل جوان با یکی از ابعاد اساسی امام؛ یعنی بعد اخلاقی. نویسندگان این مجموعه کوشیده‌اند تا مفاهیم کلیدی اندیشه اخلاقی امام را به گونه‌ای منظومه وار توضیح دهند و زمینه را برای درک کامل تری از آرای اخلاقی امام فراهم آورند. مفروض نویسندگان این مجموعه آن بوده است که نقطه عزیمت امام، اخلاق بوده و حتی نگاه ایشان به سیاست از این منظر بوده است، لذا پدید آوردن چنین مجموعه‌ای برای فهم اندیشه مرکزی ایشان لازم است.

در ارائه این مجموعه جنبه‌های زیر مورد توجه خاص نویسندگان بوده است:

۱. رعایت نشر معیار و توجه به اصول درست نویسی؛
۲. رعایت جنبه برانگیزندگی در نوشته، چرا که هدف اخلاق، برانگیختن انسان و تشویق او به تغییر خویش است، و در عین حال پایبندی به جنبه استدلالی بحث؛

۳. بهره‌مندی از میراث ادبی و اخلاقی گذشته و پیوند آرای امام بدان؛

۴. کوشش جهت ارائه نگاهی تازه و کارگشا به مباحث اخلاقی؛

۵. فراهم آوردن زمینه برای پیش بردن چنین مباحثی با تأکید بر نیازهای جامعه.

با توجه به این نکات، سلسله مباحث "امام خمینی علیه السلام و مفاهیم اخلاقی" فراهم آمد لیکن به دلیل نازکی ممکن است پرسش‌هایی را برانگیزاند که از آن استقبال می‌کنیم و همچون امام بر این باوریم که انتقاد و حتی تخطئه در نهایت، به سود انسان است.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام - قم

پیشگفتار

رفتار نیک و شایسته با مردم از دستورات اکید اسلام است. دین اسلام به مسلمانان توصیه می‌کند با دیگران به نیکی برخورد نمایند و ارتباط پسندیده‌ای با مردم داشته باشند. خدا پیامبر خود را که رهبر و حاکم جامعه اسلامی بوده به خاطر اخلاق و الایش ستوده است. «إِنَّكَ تَعْلَمُ خُلُقِي عَظِيمٌ»^۱.

حسن خلق از ارزش‌هایی است که در روایات بر آن تأکید شده و پیامبر گرامی اسلام ﷺ «حسن خلق را نصف دین»^۲ معرفی کرده است.

امام خمینی روایات متعددی درباره حسن خلق در کتاب شریف شرح جهل حدیث آورده که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم: امام صادق علیه السلام فرمود: «خدای تعالی پیامبرانش را به مکارم اخلاق اختصاص داده است...»^۳

علی بن الحسین علیه السلام گوید: «رسول اکرم ﷺ فرمود: در روز قیامت در

۱. قلم (۶۸): ۴.

۲. الخصال، ص ۳۰، ح ۱۰۶، «حَسَنُ الْخُلُقِ نِصْفُ الدِّينِ».

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۶، ح ۲، «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَصَّ رُسُلَهُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ».

میزان اعمال کارهای شخص بهتر از حسن خُلق نگذارند.^۱

امام باقر علیه السلام می فرماید: «به راستی کامل ترین مؤمنان در ایمان خوش خلق ترین آنهاست».^۲ و امام صادق علیه السلام فرمود: «نیکویی و حسن خلق دیار را آباد کنند و بر عمرها بیفزایند».^۳ و درباره سوء خلق که باعث فساد ایمان و ابتلای انسان به عذاب الهی می شود از امام صادق علیه السلام آورده: «به راستی چنانچه سرکه عسل را فاسد می کند خُلق بد ایمان را فاسد می نماید».^۴

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «خداوند تعالی از پذیرش توبه بد خلق خود داری می کند. گفته شد چرا ای پیامبر؟ فرمود: زیرا هرگاه از گناهی توبه کند در گناهی بزرگ تر از آن واقع می شود».^۵

اهمیت حسن خلق در آن است که در روابط اشخاص نقش مهمی دارد و مسئولان نظام اسلامی را در جهت فلاح و رستگاری قرار داده و افراد جامعه اسلامی را به سوی ارزش های اسلامی سوق می دهد. توجه به ویژگی های اخلاقی مسئولان از دیدگاه امام خمینی از دو جهت مهم و در خور توجه است:

الف. امام خمینی سال ها در حوزه علمیه قم معلم اخلاق بوده و سخنران ایشان تأثیر فراوان و انکار ناپذیری در روح و روان شاگردان و حاضران در درس داشته است. ایشان سال ها در زمینه محاسن اخلاقی و ردائل آن

۱. همان، ص ۹۹، ح ۲، «مَا يَوْضَعُ فِي مِيزَانِ امْرِئٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ مِنْ حَسَنِ الْخُلُقِ».

۲. همان، ح ۱، «إِنْ أَكْمَلَ الْمُؤْمِنِينَ إِيْمَانًا أَحْسَنَهُمْ خُلُقًا».

۳. همان، ص ۱۰۰، ح ۸، «الْبِرُّ وَحَسَنُ الْخُلُقِ يَغْمُرَانِ الدِّبَارَ وَيَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ».

۴. همان، ص ۳۲۱، ح ۳، «إِنْ سَوَّءَ الْخُلُقُ تَقْسِيدَ الْإِيْمَانِ كَمَا يُفْسِدُ الْخُلُ الْقُلْسَ».

۵. همان، ص ۳۲۱، ح ۲، «أَبَى اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - لِصَاحِبِ الْخُلُقِ الشَّيْءِ بِالثَّوْبَةِ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ إِذَا تَابَ مِنْ ذَنْبٍ وَقَعَ فِي ذَنْبٍ أَكْثَمَ مِنْهُ».

۶. شرح چهل حدیث، ص ۵۱۲-۵۱۳.

مطالعه داشته و آثاری اخلاقی از خود به جای گذاشته‌اند. امام در عرفان نیز استاد بوده و از اساتید بزرگواری مانند مرحوم شاه آبادی بهره برده و بر تهذیب نفس و کسب فضائل اخلاقی تأکید فراوانی داشته است. چنین شخصیت بزرگواری مسئولان و مدیران نظام را به تزکیه روح و روان خود توصیه می‌کند و نکات مهمی را که بایسته است یادآور می‌گردد.

به طور کلی بیشتر این مسائل پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی به مناسبت‌های مختلف به مدیران نظام یادآوری می‌شود. بنابراین موضوعاتی را که بر آن تکیه می‌کند، جنبه کار بردی اجتماعی دارد. البته موقعیت زمانی و جوامع‌آمی آن زمان محدودیتی را در بیان توصیه‌های ایشان باعث شده‌است. از این رو آنچه ذکر می‌شود ممکن است تمام اخلاقیات لازم برای یک مسئول نباشد؛ اما موارد اصلی و لازم آن، در توصیه‌های امام آمده است.

پیش از بیان ویژگی‌های اخلاقی به شرح و توضیح عنوان کتاب می‌پردازیم. عنوان پیشنهادی «اخلاق کارگزاران» بود که با توجه به آنچه ذکر خواهد شد، و با عنایت به این نکته که کتابی با این عنوان از مجموع فرمایشات امام قبلاً گردآوری و چاپ شده، عنوان «اخلاق مسئولان» را برگزیدیم.

اخلاق

اهل لغت، اخلاق را جمع خُلُق دانسته‌اند، و خُلُق و خُلُق را به سنجیه و خوی معنا کرده‌اند.^۱ و در تفاوت خُلُق و خُلُق گفته‌اند که خُلُق مربوط به

۱. لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴؛ تاج المروس، ج ۲۵، ص ۲۵۷؛ النهایه، ابن اثیر، ج ۲، ص ۷۰.

هیأت و صورت‌هایی است که با چشم دیده می‌شود و خُلُق یا خُلُق وِیْزَه قوا و خصلت‌هایی است که با بصیرت دریافت می‌گردد.^۱ امام علی علیه السلام در این ارتباط سخنی دارند که می‌فرمایند:

«حُسْنُ الْخُلُقِ لِلنَّفْسِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ لِلْبَدَنِ»^۲

خوی پسندیده از آن نفس و روان است و زیبایی آفرینش از آن بدن.

برخی منابع روایی با توجه به آیه قرآن «إِنَّكَ تَقْلَنُ خُلُقِي عَظِيمٌ» بیشتر، از ترکیب حسن خُلُق استفاده کرده‌اند و برخی دیگر در اعرابگذاری روایات از جمله حُسْن خُلُق بهره برده‌اند؛ زیرا هر دو واژه به یک معنا است.

امام خمینی رحمته الله در معنای خُلُق می‌نویسد:

بدان که «خُلُق» عبارت از حالتی است در نفس، که انسان را دعوت به عمل می‌کند بدون رویه و فکر. مثلاً کسی که دارای خلق سخاوت است، آن خلق او را وادار به جود و انفاق کند، بدون آن که مقدماتی تشکیل دهد و مرتجحاتی فکر کند، گویی یکی از افعال طبیعیه اوست مثل دیدن و شنیدن.^۳

آنچه امام خمینی از علمای اخلاق نقل کرده‌اند، کسب خوی خوب و بد به سه صورت برای انسان حاصل می‌شود:

۱. حالت و خوی نفس ممکن است برخاسته از فطرت و طبیعت انسان باشد، چه در جانب خیر و سعادت یا شر و شقاوت.
۲. گاهی این اخلاق نفسانیه، به وسیله عادت و معاشرت و تدبیر به دست می‌آید.

۱. المفردات فی غریب القرآن، ص ۱۵۸.

۲. تصنیف غررالحکم، ص ۲۵۴.

۳. شرح چهل حدیث، ص ۵۱۰.

۳. گاهی از آغاز به وسیله تفکر و رویه حاصل شود تا ملکه گردد.^۱

با توجه به منشأ کسب خوی‌ها، می‌توان گفت که اخلاق از نظر امام شامل تمام رفتار و آداب اجتماعی است، و ایشان بر این نکته تکیه می‌کند که فطری و طبیعی بودن خلقی به معنای غیر قابل تغییر بودن آن نیست. بلکه جمیع ملکات و اخلاق نفسانی قابل تغییر و اصلاح است.^۲ در نتیجه بیان اخلاق پسندیده برای مسئولان نظام اسلامی و تکیه بر فرمایشات امام خمینی برای اصلاح رفتار کارگزارانی است که ممکن است دارای لغزش و خطا باشند. ما به ناچار، هم از اخلاق پسندیده و شایسته سخن خواهیم گفت و هم از رفتارها و خوی‌های ناپسندی که ایشان کارگزاران را از آن باز داشته‌اند.

مسئولان نظام اسلامی

ما در این کتاب به جای کارگزاران از واژه مسئولان استفاده کردیم، زیرا واژه کارگزار و کارگزاران در کلام امام خمینی کمتر به کار رفته است. ایشان این واژه را در معنای منفی آن مزدور و یا کار پرداز حکومت فاسد پهلوی و امریکا به کار گرفته‌اند. در صحیفه امام تنها یک بار واژه کارگزار به کار رفته، و در این مورد امریکا به عنوان کارگزار و عامل اصلی امور ایران معرفی شده است.^۳

واژه «کارگزاران» هفت بار در کلام امام آمده است. در شش مورد با نگاهی منفی به آن توجه شده، که به معنای مزدور، عامل بیگانه و دخالت

۱. همان.

۲. همان.

۳. صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۳۲۴.

بیگانگان است. مانند: «کارگزاران اجانب استعمارگر»^۱ «کارگزاران سیاست امریکا»^۲ «کارگزاران ناشی و بی اراده حاکمیت سعودی»^۳ «کارگزاران سیاست امریکا»^۴ و «کارگزاران رژیم سابق»^۵ فقط در یک مورد، ایشان «کارگزاران» را در جنبه مثبت به کار گرفته‌اند و در این سخن شرایطی را برای کارگزاران، مدیران و رهبران نظام اسلامی در نظر گرفته‌اند.

خلاصه کلام اینکه بیان این واقعیت که در حکومت اسلامی بهای بیشتر و فزونی از آن کسی است که تقوا داشته باشد، نه ثروت و مال و قدرت، و همه مدیران و کارگزاران و رهبران و روحانیون نظام و حکومت عدل موظفند که با فقرا و مستمندان و یا برهنه‌ها بیشتر حشر و نشر و جلسه و مراوده و معارفه و رفاقت داشته باشند، تا متمکنین و مرفهین...^۶

اما واژه «مسئول» ۳۸۱ مورد، «مسئولیت» ۴۸۳ مورد، «مسئولند» ۲۰ مورد، «مسئولان» ۹۲ مورد و «مسئولین» ۲۰۲ مورد در صحیفه امام آمده است. با این که تعدادی از این کار بردها برگرفته از عنوان‌های مطالب کتاب است و در سخنان امام نیامده است. ولی در مجموع نشان می‌دهد که واژه مسئولان و مسئولین در دید اجتماعی امام خمینی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده، و جنبه مثبت دارد و نگاه ایشان به کسانی که در امور کشور دخالت داشته‌اند، نگاهی متعهدانه و مسئولانه بوده است. در

۱. همان، ج ۳، ص ۴۳۲.

۲. همان، ج ۱۸، ص ۳۳۰.

۳. همان، ج ۲۰، ص ۳۵۰.

۴. همان، ج ۱۸، ص ۳۳۰.

۵. همان، ج ۲۱، ص ۱۸۷.

۶. همان، ج ۲۰، ص ۳۴۰-۳۴۱.

واقع افرادی که در پی کسب انجام تکلیف و وظیفه خطیری هستند، لازم است رفتار و اخلاق آنان با دیگران متفاوت باشد.

در صحیفه امام حدود ۲۵ بار به حدیث شریف نبوی استناد شده است.

«كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»^۱

تمام شما مسئولید و تمام شما مسئولید درباره افرادی که مدیریت آنان در اختیار شماست.

راعی در اینجا، به معنای مسئول می باشد و رعیت به معنای افرادی که تحت مدیریت دیگری است و نباید تغییر رعیت را همسو با نظام ارباب و رعیت دانست و مدعی شد که امروز نظام شهروندی حاکم است، نه ارباب رعیتی. زیرا نه راعی به معنای ارباب یا چوپان است و نه رعیت به معنای نوکر ارباب. راعی کسی است که وظیفه دارد مدیریت و مسئولیت افراد و یا کاری را به درستی انجام دهد؛ یعنی انسان متعهد و مسئول. نووی در شرح صحیح مسلم برای معنای راعی در سخن رسول خدا ﷺ می نویسد:

راعی همان حافظ امین است که متعهد به انجام صلاح چیزی است که بر آن گمارده شده و آنچه تحت نظر وی می باشد. پس در معنای آن است که هر کسی که تحت نظر وی چیزی است، از او خواسته شده که به عدل و برابر آنچه مصلحت در دین و دنیا و متعلقات آن می باشد عمل کند.^۱

برابر این معنا هر کس در هر جایی، و در هر پست و مقامی انجام وظیفه می کند، باید تمام آنچه را که برای مصلحت آن کار لازم است انجام

۱. صحیح المسلم بشرح النووي، ج ۱۲، ص ۲۱۳، «الراعی هو الحافظ المؤمن الملتزم صلاح ما قام علیه و ما هو تحت نظره، فقیه أن کل من كان تحت نظره شیء فهو مطالب بالعدل و القيام بمصلحته فی دینه و دنیا و متعلقاته...».

دهد و چنانچه سرپرستی و مدیریت گروهی را به عهده دارد، باید برابر مصالح دینی و دنیوی آنان عمل کند، این معنا در کلامی از امام خمینی نقل شده است:

«در تمشیت همه امور باید انسان آنچه را که مصلحت اسلام است، کسانی که متصدی امور هستند، آن چیزهایی که مصلحت اسلام است، آن چیزهایی که مصلحت ملت اسلام است در نظر بگیرند. از هواهای نفسانی که سرچشمه همه فسادها هست جلو بگیرند.»^۱

این معنا از حدیث نبوی بخوبی استفاده می شود؛ زیرا ادامه حدیث نشان می دهد که سخن در این حدیث از مسئولیت است و بحث ارباب و رعیت برچسب ناچسبی است که ربطی به معنای حدیث ندارد. از رسول خدا ﷺ نقل شده که فرمودند:

«إِلَّا تَلْكُم زَاعٍ وَ تَلْكُم مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَلَا مِزْ زَاعٍ عَلَى النَّاسِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَ الرَّجُلُ زَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَ امْرَأَةُ الرَّجُلِ زَاعِيَّةٌ عَلَى بَيْتِ بَقْلِهَا وَ وَلَدُهُ وَ هُوَ مَسْئُولُهُ عَنْ بَقْلِهَا وَ رَعِيَّتُهَا وَ الْقَبْدُ زَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، إِلَّا تَلْكُم زَاعٍ وَ تَلْكُم مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»^۲

آگاه باشید هر کدام از شما نگهبان و مسئولید؛ پس امام و رهبر نگهبان و مسئول مردم است. مرد نگهبان و مسئول خانواده اش می باشد و زن نگهبان خانه شوهر و فرزندان او و او مسئول در برابر شوهرش می باشد. و غلام نگهبان مال آقای خویش و مسئول افراد تحت نظر وی می باشد. آگاه باشید هر کدام از شما نگهبان و مسئولید.

۱. صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۳۷۶.

۲. سنن الکبری، بیهقی، ج ۸، ص ۱۶۰؛ سیری در نهج البلاغه، ص ۱۲۹.

روشن است که در این حدیث، افراد بارتبه‌های گوناگون، هم راعی و مسئول هستند و هم رعیت دارند؛ یعنی افرادی تحت مسئولیت آنها است.

انتخاب عنوان اخلاق مسئولان نظام اسلامی، بر اساس تأکیدی است که رهبر فقید جمهوری اسلامی بر مسئولیت و اخلاق و صفات مسئولان نظام و رفتار پسنیدۀ آنها داشته‌اند.

امام در سخنی بر لزوم شایستگی‌های اخلاقی برای تمام مسئولان نظام اسلامی از بالاترین تا پایین‌ترین افراد تأکید می‌کند و مسئولیت را امتحانی الهی می‌شمارد.

ما امروز دربارهٔ خودمان و مسئولین کشور خودمان و ملت محترم خودمان عرض می‌کنیم، هر کس در هر مقامی که هست و هر مسئولیتی که دارد، همان مقام و همان مسئولیت امتحان اوست، امتحان مثلاً رئیس محترم جمهور، همان ریاست جمهورش است که آیا در این مقامی که هست چه می‌کند، افکار او چیست؟ اخلاق او در این زمینه چیست و اعمال او چیست و حتی خطرات قلب چیست؟ چیزهایی که در قلبش عبور می‌کند و می‌گذرد، اینها چیست و همین طور تمام مسئولین، مجلسی‌ها، آنهایی که مجلس هستند...^۱

در این نوشتار کوشش می‌شود تا مطالب اساسی در سه بخش:

۱. اصول بنیادی اخلاق مسئولان؛

۲. سلوک فردی و اجتماعی مسئولان؛

۳. آسیب‌های اخلاقی مسئولان بحث و بررسی شود.